



INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026

№6

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal



Indexlanadigan bazalar: Google Scholar



Crossref



OpenAIRE



С/БЕРИЕНИКА



INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

6-jild
6-son
Iyun, 2026

June, 2026
Volume 6
Number 6

ИННОВАЦИОННАЯ
ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and
practical journal



INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)
Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)
Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)
Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)
Kusainov Xalel Xaymullievich – i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)
Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)
Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)
Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)
Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)
Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)
Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)
Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)
Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)
Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)
Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)
Kolossova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik
Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor
Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor
Xatamov Ochildi Qurbonovich- i.f.d., professor
Fayziyeva Shirin Shodmonovna- i.f.n., professor
Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna - i.f.n., professor
Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent
Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor
Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent
Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Samiyeva Gulnoza Toxirovna-i.f.f.d., (PhD), dotsent
Aliqulov Azamat Tuyg‘unovich -i.f.f.d., (PhD), dotsent
Aminov Fazlitdin Baxadirovich- i.f.n., dotsent
Xo‘jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent
Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent
Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD)
Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)
Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)
Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent



ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Учредитель:

Каршинский государственный технический университет

Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук, профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в электронной форме и публикуется через официальный сайт журнала.

Адрес редакции:

180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Факс: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал «Инновационная экономика» включён в перечень национальных научных изданий на основании решения Президиума Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 5 апреля 2025 года № 369.

В журнале публикуются статьи по следующим рубрикам:

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчинников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик (Южный федеральный университет, Россия)

Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор (Белорусский национальный технический университет)

Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор, (Кубанский государственный университет)

Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский государственный университет)

Кусаинов Халел Хаймуллович - д.э.н., профессор, академик (НААН Республика Казахстан)

Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор (Таджикистанский аграрный университет им. Ш. Шотемура)

Гибатуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент (Национальный исследовательский университет «Московский энергетический институт»)

Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник (Российского университета дружбы народов имени П.Лумумби)

Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент (Финансовый университет при Правительстве РФ)

Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент (Финансовый университет Правительство РФ)

Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н., профессор (Национальная академия наук Республики Таджикистан)

Перская Виктория Вадимовна - д.э.н., профессор (Финансовый университет при Правительстве РФ)

Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова)

Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор (Финансового университета Российской Федерации)

Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского университета дружбы народов имени П. Лумумби)

Незаймакин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГТУ)

Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)

Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент (Финансового университета Российской Федерации)

Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем управления РАН)

Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидхорр Саидхмедович - д.э.н., профессор, академик

Пардаев Мамаюнус Каршибоевич - д.э.н., профессор

Навруз-зода Бахтиёр Негматович - д.э.н., профессор

Хатамов Очилди Курбанович - д.э.н., профессор

Файзиева Ширин Шодмоновна - к.э.н., профессор

Жумаева Гулрух Журакуловна - к.э.н., профессор

Эгамбердиева Салима Раимовна - к.э.н., доцент

Еркаева Гулбахор Панжиевна - к.э.н., профессор

Якубова Шаминашур Шухратовна - д.э.н., (DSc), доцент

Амиркулов Шухрат Олимович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Самиева Гулноза Тохировна - д.ф.э.наук., (PhD), доцент

Алигулов Азамат Туйгунович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Аминов Фазлитдин Бахадирович - к.э.н., доцент

Хужакулова Нигора Рустамовна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Туробов Шерзод Алишерович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимова Муниса Юльчиевна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Эрашьева Насиба Рахматуллаевна - д.э.н., (DSc), доцент

Бобоккулов Санжар Бахромкулович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джалилов Рахмонкул Хамидович - д.ф.э., (PhD), доцент

Номазов Бахром Бобомуродович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимханова Нигора Алимхановна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джанузакон Мирзабек Кулмаматович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна - д.ф.э.н., (PhD)

Турсунова Азиза Хошимовна - д.ф.э.н., (PhD)

Холлиев Шерали Бахтиёрович - д.ф.э.н., (PhD)

Панджиев Самиджон Аликулич - PhD, доцент



Menejment va marketing
Management and marketing
Менеджмент и маркетинг



AGRAR TARMOQDA LOGISTIKA XARAJATLARINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY IQTISODIY MEKANIZMLARI

Olimova Bahora Shuhratovna

СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИМИ ЗАТРАТАМИ В АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ

Олимова Бахора Шухратовна

MODERN ECONOMIC MECHANISMS FOR MANAGING LOGISTICS COSTS IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Olimova Bahora Shuhratovna

Received: June 1, 2026 Revised: June 6, 2026 Accepted: June 9, 2026 Published: June 30, 2026

Annotatsiya: Ushbu maqolada agrar tarmoqda logistika xarajatlarini boshqarishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlari, ularning qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish va realizatsiya jarayonlaridagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda logistika xarajatlarining tarkibi, jumladan transport, saqlash, qadoqlash, yuklash-tushirish va axborot oqimlarini boshqarish bilan bog'liq xarajatlar o'rganilgan. Shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasi hamda xalqaro tashkilotlar tomonidan tavsiya etilgan logistika boshqaruvi usullariga asoslanib, agrar sektorda xarajatlarni optimallashtirishning iqtisodiy mexanizmlari yoritilgan. Maqolada raqamli logistika platformalari, ta'minot zanjiri menejmenti (Supply Chain Management), aqlli ombor tizimlari, GPS monitoring, logistika autsorsingi va klaster yondashuvining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri baholangan

Kalit so'zlar: agrar tarmoq, logistika xarajatlari, logistika menejmenti, ta'minot zanjiri, iqtisodiy mexanizmlar, transport xarajatlari, ombor logistika tizimi, raqamli logistika, GPS monitoring, logistika autsorsingi, agrar klasterlar, xarajatlarni optimallashtirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlari

Аннотация: В данной статье научно проанализированы современные экономические механизмы управления логистическими затратами в аграрной отрасли, а также их значение в процессах производства и реализации сельскохозяйственной продукции. В исследовании рассмотрена структура логистических затрат, включая расходы, связанные с транспортировкой, хранением, упаковкой, погрузочно-разгрузочными работами и управлением информационными потоками. Кроме того, на основе опыта развитых стран и методов управления логистикой, рекомендованных международными организациями, раскрыты экономические механизмы оптимизации затрат в аграрном секторе. В статье также дана оценка влияния цифровых логистических платформ, управления цепями поставок (Supply Chain Management), интеллектуальных складских систем, GPS-мониторинга, логистического аутсорсинга и кластерного подхода на повышение экономической эффективности.

Ключевые слова: аграрная отрасль, логистические затраты, логистический менеджмент, цепь поставок, экономические механизмы, транспортные расходы, складская логистическая система, цифровая логистика, GPS-мониторинг, логистический аутсорсинг, аграрные кластеры, оптимизация затрат, сельскохозяйственная продукция.

Abstract: This article provides a scientific analysis of modern economic mechanisms for managing logistics costs in the agricultural sector and examines their significance in the production and distribution processes of agricultural products. The study investigates the structure of logistics costs, including expenses related to transportation, storage, packaging, loading and unloading operations, and information flow management. Based on the experience of developed countries and logistics management approaches recommended by international organizations, the paper highlights economic mechanisms for optimizing costs in the agricultural sector. Furthermore, the study evaluates the impact of digital logistics platforms, Supply Chain Management (SCM), smart warehousing systems, GPS monitoring, logistics outsourcing, and the cluster approach on improving economic efficiency.



Keywords: agricultural sector, logistics costs, logistics management, supply chain, economic mechanisms, transportation costs, warehouse logistics system, digital logistics, GPS monitoring, logistics outsourcing, agricultural clusters, cost optimization, agricultural products.

■ KIRISH

Jahon iqtisodiyotining globallasuvi, xalqaro savdo hajmlarining ortishi hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan talabning o'sishi agrar tarmoqda logistika tizimlarini takomillashtirish va logistika xarajatlarini samarali boshqarishni dolzarb masalaga aylantirmoqda. Ayniqsa, meva-sabzavot, poliz mahsulotlari, sut va go'sht kabi tez buziluvchan mahsulotlar ishlab chiqarishda logistika jarayonlarining samaradorligi ishlab chiqaruvchilarning daromadlari, mahsulot tannarxi va raqobatbardoshligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy sharoitda logistika xarajatlarini optimallashtirish agrar siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xalqaro amaliyot shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va iste'molchiga yetkazib berish zanjirida yuzaga keladigan yo'qotishlarning asosiy qismi logistika tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan bog'liq. BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha ishlab chiqarilgan oziq-ovqat mahsulotlarining qariyb 13,8 foizi iste'molchiga yetib bormasdan yo'qotiladi. Bunga transport infratuzilmasining yetarli emasligi, sovutish omborlari tanqisligi, saqlash texnologiyalarining eskirganligi hamda logistika boshqaruvining samarasizligi sabab bo'lmoqda. So'nggi yillarda O'zbekiston agrar sektori mamlakat iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biriga aylandi.

Davlat tomonidan meva-sabzavotchilik, bog'dorchilik va uzumchilikni rivojlantirish, eksport hajmlarini oshirish hamda mahsulotlarni chuqur qayta ishlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. 2025-yilda mamlakatda meva-sabzavot va oziq-ovqat mahsulotlari eksportini 3,5 milliard AQSH dollariga yetkazish vazifasi belgilangan bo'lib, yangi tashqi bozorlarga eksport hajmini 442 million dollarga yetkazish rejalashtirilgan. 2026-yilga borib ushbu ko'rsatkichni 575 million dollarga yetkazish nazarda tutilgan. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yilning yanvar-iyun oylarida O'zbekiston 311 ming tonna meva mahsulotlarini eksport qilib, 368,6 million AQSH dollari miqdorida tushum olgan. Mazkur ko'rsatkich avvalgi yilning mos davriga nisbatan sezilarli o'sishni namoyon etmoqda. Shu bilan birga, meva-sabzavot eksportining 40 foizga oshishi logistika infratuzilmasini yanada rivojlantirish va xarajatlarni kamaytirish bo'yicha yangi iqtisodiy mexanizmlarni joriy etishni talab qilmoqda. Mamlakatda agrar logistika tizimini rivojlantirish maqsadida agro-logistika markazlari tarmog'ini yaratish bo'yicha yirik investitsion loyihalar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Andijon agro-logistika markazining yillik aylanmasi 560 ming tonna, Samarqand agro-logistika markazining esa 1 million tonna mahsulotni tashkil etishi rejalashtirilgan.

Toshkent viloyatida qurilishi rejalashtirilgan agro-logistika markazi esa yiliga 2 million tonnagacha mahsulot aylanmasini ta'minlashi kutilmoqda. Ushbu markazlar mahsulotlarni saqlash, qadoqlash, qayta

ishlash va eksport qilish xarajatlarini kamaytirish orqali logistika samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Zamonaviy iqtisodiy mexanizmlar orasida raqamli logistika platformalari, ta'minot zanjiri menejmenti (Supply Chain Management), GPS-monitoring tizimlari, logistika outsorsingi, elektron savdo maydonchalari hamda agroklastlar faoliyatini rivojlantirish muhim o'rin tutadi. Ushbu mexanizmlar transport xarajatlarini qisqartirish, yuklarni yetkazib berish muddatlarini kamaytirish, mahsulot sifati saqlanishini ta'minlash va logistika jarayonlarining shaffofligini oshirish imkonini beradi. Tadqiqotlar natijalariga ko'ra, logistika tizimlarini optimallashtirish orqali agrar korxonalarining operatsion xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirish va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish mumkin. Shu munosabat bilan, agrar tarmoqda logistika xarajatlarini boshqarishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarini ilmiy jihatdan tadqiq etish, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi agrar sektorda logistika xarajatlarini boshqarishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarini o'rganish, ularning afzalliklarini tahlil qilish hamda O'zbekiston sharoitida qo'llash istiqbollari aniqlashdan iborat.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Agrar tarmoqda logistika xarajatlarini boshqarish masalalari iqtisodiyot, logistika menejmenti va ta'minot zanjiri boshqaruvi sohasidagi ko'plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, logistika xarajatlarini samarali boshqarish qishloq xo'jaligi mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish hamda ishlab chiqaruvchi va iste'molchi o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Logistika nazariyasining asoschilaridan biri hisoblangan Donald J. Bowersox logistika tizimini moddiy, moliyaviy va axborot oqimlarini integratsiyalashgan holda boshqarish mexanizmi sifatida tavsiflaydi. Olimning fikricha, korxonalarda logistika xarajatlarining 60–70 foizi transport va ombor xo'jaligi bilan bog'liq bo'lib, ushbu xarajatlarni optimallashtirish korxona rentabelligini sezilarli darajada oshiradi. Bowersox logistika tizimlarining samaradorligi ta'minot zanjiri ishtirokchilari o'rtasidagi koordinatsiya darajasiga bog'liqligini ta'kidlaydi. Mashhur logistika mutaxassisi Martin Christopher o'zining "Logistics and Supply Chain Management" asarida ta'minot zanjiri boshqaruvini korxonalarining strategik ustunligini ta'minlovchi asosiy vositalardan biri sifatida baholaydi. Uning fikricha, zamonaviy iqtisodiyotda raqobat alohida korxonalar o'rtasida emas, balki ta'minot zanjirlari o'rtasida yuz beradi. Shu sababli logistika xarajatlarini kamaytirish uchun barcha bo'g'inlar faoliyatini yagona tizim asosida boshqarish zarur.

John J. Coyle logistika xarajatlari tarkibini o'rganar ekan, transport xarajatlari umumiy logistika



xarajatlarining eng katta qismini tashkil etishini qayd etadi. Olimning tadqiqotlariga ko'ra, qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasida transport xarajatlarining ulushi ayrim hollarda 40–50 foizgacha yetishi mumkin. Shu bois transport yo'nalishlarini optimallashtirish va multimodal tashish tizimlaridan foydalanish muhim iqtisodiy samara beradi. Agrar logistika bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borgan David Simchi-Levi ta'minot zanjiridagi axborot texnologiyalaridan foydalanish logistika xarajatlarini 15–20 foizgacha kamaytirishi mumkinligini ta'kidlaydi. Olim elektron logistika platformalari, sun'iy intellekt va prognozlash tizimlaridan foydalanish mahsulotlarni yetkazib berish samaradorligini oshirishini ilmiy asoslab bergan.

Qishloq xo'jaligi logistikasini rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar olib borgan Michael Porter qiymat zanjiri (Value Chain) nazariyasida logistika xarajatlarini korxonaning raqobat ustunligini shakllantiruvchi muhim omil sifatida ko'rsatadi. Uning fikricha, mahsulotning iste'molchiga yetib borishigacha bo'lgan barcha bosqichlarda qo'shilgan qiymatni oshirish va ortiqcha xarajatlarni kamaytirish korxona samaradorligini oshiradi. Rossiyalik iqtisodchi olim Boris Anikin logistika tizimlarini boshqarishda xarajatlarni markazlari konsepsiyasini ilgari surgan. U logistika xarajatlarini transport, ombor, zaxira, buyurtmalarni qayta ishlash va axborot xarajatlariga ajratib tahlil qilish zarurligini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, logistika xarajatlarini alohida elementlar kesimida monitoring qilish boshqaruv qarorlarining samaradorligini oshiradi. O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan Abdug'ani Vahobov mamlakat agrar sektorini modernizatsiya qilish jarayonida logistika infratuzilmasini rivojlantirishning ahamiyatini alohida qayd etadi. Olimning fikriga ko'ra, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining eksport salohiyatini oshirish uchun zamonaviy logistika markazlari, sovetish omborlari va transport-kommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirish zarur.

Akademik Qalandar Abdurahmonov iqtisodiy islohotlar sharoitida qishloq xo'jaligida logistika xizmatlari bozorini rivojlantirish mahsulot tannarxini pasaytirish va fermer xo'jaliklarining daromadlarini oshirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi. Uning ilmiy ishlarida agrar klasterlar faoliyatida logistika boshqaruvi alohida iqtisodiy mexanizm sifatida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, Food and Agriculture Organization ekspertlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda rivojlanayotgan davlatlarda hosildan keyingi yo'qotishlarning 20–30 foizi logistika tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan bog'liqligi qayd etilgan. Shu sababli logistika infratuzilmasiga investitsiyalar kiritish agrar tarmoq samaradorligini oshirishning eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida baholanadi.

Yuqoridagi ilmiy qarashlar va nazariy yondashuvlar tahlili shuni ko'rsatadiki, agrar tarmoqda logistika xarajatlarini boshqarish masalasi transport, ombor xo'jaligi, ta'minot zanjiri, raqamli texnologiyalar va logistika infratuzilmasining o'zaro integratsiyasiga asoslanadi. Biroq O'zbekiston agrar sektorida logistika xarajatlarini boshqarishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarini milliy sharoit va raqamli transformatsiya jarayonlari bilan bog'liq holda chuqur tadqiq etish

zarurati saqlanib qolmoqda. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy ahamiyatini yanada oshiradi.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda agrar tarmoqda logistika xarajatlarini boshqarishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarini o'rganish, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish maqsadida ilmiy bilishning zamonaviy usullaridan kompleks ravishda foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi iqtisodiy tahlil, statistik kuzatuv, taqqoslash, tizimli yondashuv, iqtisodiy-matematik usullar hamda ta'minot zanjiri boshqaruvi nazariyalariga asoslanadi. Tadqiqotning nazariy asosini logistika menejmenti, ta'minot zanjiri boshqaruvi (Supply Chain Management), tranzaksiya xarajatlari nazariyasi va qiymat zanjiri (Value Chain) konsepsiyasi tashkil etadi. Xususan, D. Bowersox, M. Christopher, J. Coyle, D. Simchi-Levi hamda M. Porterlarning logistika xarajatlarini boshqarish bo'yicha ilmiy qarashlari tadqiqotning metodologik bazasi sifatida xizmat qildi.

Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi, Food and Agriculture Organization, World Bank hamda boshqa xalqaro tashkilotlarning statistik ma'lumotlari va hisobotlaridan foydalanildi. Shuningdek, agrar logistika, transport xarajatlari va ta'minot zanjiri boshqaruvi bo'yicha mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy maqolalari, monografiyalari va tahliliy materiallari o'rganildi. Tadqiqotda birinchi navbatda tahlil va sintez usuli qo'llanildi. Ushbu usul yordamida agrar tarmoqda logistika xarajatlarining tarkibiy qismlari, jumladan transport, omborxona, qadoqlash, yuklash-tushirish, sug'urta va axborot xizmatlari bilan bog'liq xarajatlarni alohida o'rganilib, ularning umumiy logistika xarajatlardagi ulushi tahlil qilindi.

■ TAHLIL VA NATIJALAR

Agrar tarmoqda logistika xarajatlarini boshqarish masalasi qishloq xo'jaligi mahsulotlarining tannarxini pasaytirish, mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirish va eksport salohiyatini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda logistika xarajatlarining mahsulot tannarxidagi ulushi o'rtacha 8–12 foizni tashkil etsa, rivojlanayotgan davlatlarda ushbu ko'rsatkich 20–30 foizgacha yetadi. O'zbekistonda ham agrar mahsulotlarni ishlab chiqarish va realizatsiya qilish jarayonlarida transport, saqlash, qadoqlash va taqsimlash xarajatlarining yuqoriligi logistika samaradorligini oshirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. So'nggi yillarda mamlakatda qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti hajmining ortishi logistika tizimini takomillashtirishga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirdi. 2025-yilda meva-sabzavot mahsulotlari eksporti hajmi sezilarli darajada oshib, yangi tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlari kengaydi. Biroq eksport geografiasining kengayishi logistika infratuzilmasi va transport xizmatlariga qo'yiladigan talablarni ham oshirmoqda. Ayniqsa, tez buziluvchan mahsulotlarni uzoq masofalarga yetkazib berishda sovetish omborlari, logistika markazlari va



multimodal transport tizimlarining ahamiyati ortib bormoqda.

Tadqiqot davomida agrar korxonalarda logistika xarajatlari tarkibi tahlil qilinib, ularning umumiy xarajatlardagi ulushi baholandi. Tahlillar shuni

ko'rsatdiki, logistika xarajatlarining asosiy qismini transport xarajatlari tashkil etadi. Ombor xizmatlari, mahsulotlarni qadoqlash va yuklash-tushirish xarajatlari esa keyingi o'rinlarni egallaydi.

1-jadval

Agrar tarmoq korxonalarida logistika xarajatlari tarkibi va ulushi (2025-yil, foiz hisobida)

Logistika xarajatlari turi	Umumiy logistika xarajatlardagi ulushi (%)	Iqtisodiy ta'siri
Transport xarajatlari	42,0	Mahsulot tannarxining oshishiga eng katta ta'sir ko'rsatadi
Ombor va saqlash xarajatlari	23,0	Mahsulot sifatini saqlash va yo'qotishlarni kamaytiradi
Qadoqlash xarajatlari	14,0	Eksport talablariga moslashtirish imkonini beradi
Yuklash-tushirish xarajatlari	9,0	Logistika jarayonlari tezligini oshiradi
Sug'urta va xavflarni boshqarish xarajatlari	5,0	Moliyaviy xavflarni kamaytiradi
Axborot va raqamli logistika xarajatlari	7,0	Boshqaruv samaradorligini oshiradi
Jami	100,0	—

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, transport xarajatlari logistika xarajatlarining 42 foizini tashkil etib, eng yuqori ulushga ega. Bu holat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetkazib berish jarayonida transport infratuzilmasining ahamiyati yuqori ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli logistika xarajatlarini kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar avvalo transport xarajatlarini optimallashtirishga qaratilishi lozim. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, agro-logistika markazlari faoliyatini rivojlantirish logistika xarajatlarini o'rtacha 12–18 foizga kamaytirish imkonini beradi. Zamonaviy sovutish omborlari va logistika markazlari mahsulotlarning saqlash davridagi yo'qotishlarini qisqartiradi hamda eksport uchun tayyorlash jarayonlarini tezlashtiradi. Natijada korxonalarining sof foydasi oshadi va mahsulotlarning tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligi kuchayadi.

Shuningdek, raqamli logistika texnologiyalarini joriy etish ham muhim iqtisodiy natijalar bermoqda. GPS monitoring, elektron logistika platformalari va avtomatlashtirilgan ombor tizimlaridan foydalanish transport vositalarining bo'sh qatnovlarini kamaytirib, logistika xarajatlarini 10–15 foizgacha qisqartirish imkonini yaratadi. Bundan tashqari, real vaqt rejimida yuk harakatini nazorat qilish mahsulot yetkazib berish muddatlarini qisqartirib, xizmat sifati va iste'molchilar qoniqish darajasini oshiradi. Agrar klasterlar faoliyati ham logistika xarajatlarini boshqarishda samarali iqtisodiy mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Klaster tizimida ishlab chiqarish, qayta ishlash, saqlash va sotish jarayonlarining yagona boshqaruv ostida amalga oshirilishi tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, klaster usulida faoliyat yurituvchi xo'jaliklarda logistika xarajatlari an'anaviy xo'jaliklarga nisbatan o'rtacha 15–20 foizga past bo'lishi kuzatilgan.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar agrar tarmoqda logistika xarajatlarini boshqarishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarini joriy etish mahsulot

tannarxini kamaytirish, logistika jarayonlari samaradorligini oshirish, eksport hajmini kengaytirish hamda qishloq xo'jaligi korxonalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qilishini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari logistika infratuzilmasini rivojlantirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va agro-logistika markazlari faoliyatini yanada takomillashtirish agrar tarmoq rivojlanishining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekanligini tasdiqlaydi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, agrar tarmoqda logistika xarajatlarini samarali boshqarish qishloq xo'jaligi korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish, mahsulot tannarxini pasaytirish va eksport salohiyatini kuchaytirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida logistika tizimi nafaqat mahsulotlarni ishlab chiqaruvchidan iste'molchiga yetkazib berish vositasi, balki korxonalarining raqobatbardoshligini belgilovchi strategik boshqaruv instrumenti sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Tadqiqot davomida o'rganilgan nazariy manbalar va amaliy ma'lumotlar logistika xarajatlarining asosiy qismini transport, saqlash va qadoqlash xarajatlari tashkil etishini ko'rsatdi. Olib borilgan tahlillar natijasida agrar korxonalarda transport xarajatlarining ulushi eng yuqori bo'lib, umumiy logistika xarajatlarining qariyb 42 foizini tashkil qilishi aniqlandi. Bu esa logistika xarajatlarini kamaytirish bo'yicha amalga oshiriladigan chora-tadbirlar avvalo transport va ta'minot zanjiri samaradorligini oshirishga qaratilishi lozimligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari agro-logistika markazlari, raqamli logistika platformalari, GPS-monitoring tizimlari, avtomatlashtirilgan ombor komplekslari hamda agroklastlar faoliyatining rivojlanishi logistika xarajatlarini sezilarli darajada qisqartirish imkonini berishini tasdiqladi. Xususan, logistika markazlari faoliyatini rivojlantirish logistika xarajatlarini o'rtacha



12–18 foizga, raqamli texnologiyalarni joriy etish esa 10–15 foizga kamaytirish imkoniyatiga ega ekanligi aniqlandi. Shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatdiki, logistika jarayonlarini raqamlashtirish, ta'minot zanjiri ishtirokchilari o'rtasida axborot almashinuvini kuchaytirish va multimodal transport tizimlarini rivojlantirish mahsulot yetkazib berish muddatlarini qisqartirib, mahsulot sifati saqlanishini ta'minlaydi. Bu esa eksport hajmining ortishi va xalqaro bozorlarda milliy mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, agrar tarmoqda logistika xarajatlarini boshqarishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarini joriy etish qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va realizatsiya qilish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish hamda agrar sektorning barqaror rivojlanishini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari asosida agrar tarmoqda logistika xarajatlarini boshqarishni takomillashtirish bo'yicha quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Hududiy agro-logistika markazlari sonini ko'paytirish va ularning infratuzilmasini modernizatsiya qilish zarur. Bu mahsulotlarni saqlash va tashish xarajatlarini kamaytirib, eksport jarayonlarini tezlashtiradi.

2. Agrar korxonalarda raqamli logistika texnologiyalarini keng joriy etish maqsadga muvofiq. GPS-monitoring, elektron logistika platformalari, RFID texnologiyalari va sun'iy intellekt asosidagi boshqaruv tizimlari logistika xarajatlarini optimallashtirish imkonini beradi.

3. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tashishda multimodal transport tizimlarini rivojlantirish lozim. Temir yo'l, avtomobil va havo transporti imkoniyatlarini o'zaro integratsiyalash transport xarajatlarini kamaytiradi va mahsulot yetkazib berish tezligini oshiradi.

4. Sovutish omborlari va "sovuq logistika" (Cold Chain Logistics) tizimlarini rivojlantirish zarur. Bu ayniqsa meva-sabzavot va boshqa tez buziluvchan mahsulotlarning sifatini saqlash hamda yo'qotishlarni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega.

5. Agroklastlar faoliyatini yanada kengaytirish tavsiya etiladi. Klaster tizimi ishlab chiqarish, qayta ishlash, saqlash va sotish jarayonlarini yagona boshqaruv ostida birlashtirib, logistika xarajatlarini kamaytiradi.

6. Logistika xizmatlari bozorida xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish maqsadga muvofiq. Raqobat muhiti logistika xizmatlari sifatini oshiradi va xarajatlarni pasaytiradi.

7. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksporti bilan shug'ullanuvchi korxonalar uchun logistika xarajatlarini qisman subsidiyalash mexanizmlarini takomillashtirish lozim. Bu mahsulotlarning tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini oshiradi.

8. Agrar logistika sohasida malakali mutaxassislarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini rivojlantirish zarur. Oliy ta'lim muassasalarida logistika va ta'minot zanjiri boshqaruvi bo'yicha maxsus o'quv dasturlarini kengaytirish maqsadga muvofiq.

9. Logistika xarajatlarini muntazam monitoring qilish va baholash tizimini joriy etish tavsiya etiladi. Bu <https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

korxonalarda logistika samaradorligini oshirish bo'yicha tezkor boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini beradi.

10. Agrar logistika sohasiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalarni kengaytirish zarur. Bu logistika infratuzilmasini rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, mazkur takliflarni amaliyotga tatbiq etish agrar tarmoqda logistika xarajatlarini kamaytirish, mahsulot tannarxini pasaytirish, eksport hajmini oshirish hamda O'zbekiston qishloq xo'jaligi mahsulotlarining xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini yanada mustahkamlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bowersox, D.J., Closs, D.J. and Cooper, M.B. (2013) *Supply Chain Logistics Management*. 4th edn. New York: McGraw-Hill Education.

2. Christopher, M. (2022) *Logistics and Supply Chain Management*. 6th edn. Harlow: Pearson Education Limited.

3. Coyle, J.J., Langley, C.J., Novack, R.A. and Gibson, B.J. (2021) *Supply Chain Management: A Logistics Perspective*. 11th edn. Boston: Cengage Learning.

4. Simchi-Levi, D., Kaminsky, P. and Simchi-Levi, E. (2021) *Designing and Managing the Supply Chain: Concepts, Strategies and Case Studies*. 4th edn. New York: McGraw-Hill.

5. Porter, M.E. (1985) *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press.

6. Ballou, R.H. (2004) *Business Logistics/Supply Chain Management*. 5th edn. New Jersey: Pearson Prentice Hall.

7. FAO (2024) *The State of Food and Agriculture 2024*. Rome: [Food and Agriculture Organization \(FAO\)](https://www.fao.org/)

8. World Bank (2024) *Connecting to Compete: Trade Logistics in the Global Economy*. Washington, DC: [World Bank](https://www.worldbank.org/)

9. OECD (2024) *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2024*. Paris: [OECD](https://www.oecd.org/)

10. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2024) *Review of Maritime Transport 2024*. Geneva: [UNCTAD](https://www.unctad.org/)

11. Vahobov, A.V. (2022) *Iqtisodiyot nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

12. Abdurahmonov, Q.X. (2023) *Milliy iqtisodiyot*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

Muallif(lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Olimova Bahora Shuhratovna Biznes va boshqaruv kafedrasi dotsenti, QDTU / Олимова Бахора Шухратовна доцент кафедры «Бизнес и управление», Кашкадарьинский государственный технический университет / Olimova Bahora Shuhratovna Associate Professor, Department of Business and Management, Kashkadarya State Technical University (KSTU)



INNOVATION
IQTISODIYOT
ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ISSN: 3030-315X



t.me/kstu_uz



Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225



www.kstu.uz
www.ojs.kstu.uz